

zingend en dansend de afgrond in

(amusing ourselves to death)

niel postman
vertaling: kris vanstappen

Ter gelegenheid van deze uiteenzetting ben ik zeer vereerd iets te zeggen over het thema van de Buchmesse dit jaar, dat, zoals U weet, «Orwell in het jaar 2000» is. Ik hoop dat U me niet té oneerbiedig zult vinden, als ik zeg dat de keuze van dit thema een vergissing is. Of beter, het is een halve vergissing. Er bestaat geen twijfel over dat Orwells profetieën en parabels van toepassing zijn op ruwweg de helft van de regeringen van de wereld. Wanneer men bijvoorbeeld zowel 1984 als *Animal Farm* zou lezen en 'op de koop toe' Arthur Koestlers *Darkness at Noon*, dan zou men een vrij nauwkeurige blauwdruk verkrijgen van het mechanisme van de gedachtencontrole, zoals dat nu functioneert in tal van landen, sommige niet ver verwijderd van deze ontmoetingsplaats.

Maar het is een feit dat Orwell, in zoverre dat de Westerse democratieën betreft, de bal vrijwel volledig misloeg. Dit voor de hand liggend punt heeft vele vrijheidslievende burgers vervuld met een vals gevoel van trots en voltooiing. Zij hielden hun blik gericht op 1984. Toen het jaar begon, maar de profetie uitbleef, zongen ze lofliederen voor henzelf en hun naties. Ze doen dat trouwens nog steeds. De fundamenten van de liberale democratie zijn niet weggespoeld. Waar ook elders de terreur heeft toegeslagen, wij, in het westen, zijn gespaard gebleven van de Orwelliaanse nachtmerries.

Ik vrees echter dat sommigen onder ons vergeten zijn dat naast Orwells donker visioen er ook een ander was - iets ouder, iets minder beroemd, maar even verkillend. Ik bedoel hier Aldous Huxley's *Brave New World*. In tegenstelling tot wat al-

gemeen gedacht wordt, zelfs in kringen van intellectuelen, voorspelden Orwell en Huxley niet hetzelfde. Orwell waarschuwde dat we overmand zullen worden door een verdrukking, die van buitenaf wordt opgelegd. In Huxley's visie is er evenwel geen Grote Broer of Ministerie van de Waarheid vereist om mensen hun zelfstandigheid, volwassenheid en geschiedenis te ontnemen. Zoals Huxley het zag, zullen mensen er toe komen hun repressie te beminnen, de technologieën te aanbidden die hen ontdoen van de mogelijkheid om te denken.

Orwell vreesde diegenen die boeken op de zwarte lijst zouden plaatsen. Huxley was bang dat er geen reden zou bestaan om boeken te bannen, omdat niemand boeken zou willen lezen. Orwell vreesde dat de waarheid voor ons verborgen zou gehouden worden. Huxley vreesde dat de waarheid zou verdrongen worden in een zee van irrelevantie. Orwell vreesde dat we een volk in gevangenschap zouden worden. Huxley vreesde dat we een onbeduidend volk zouden worden, voortdurend bezig met een of ander equivalent van de 'feelies', 'orgy porgy' of 'centrifugal bumblepuppy'. Zoals Huxley opmerkte in *Brave New World Revisited*, hebben de voorvechters van de vrijheid, die steeds op de loer liggen om zich te verzetten tegen tirannie, de fout gemaakt om de vrijwel oneindige honger van mensen naar ontspanning niet in rekening te brengen. In Orwells boek, zo voegde Huxley hier aan toe, worden mensen gecontroleerd door het toebrengen van pijn. In *Brave New World* worden ze geregeerd door het opleggen van plezier. Kortom, Orwell dacht dat we in eendepas en ge-

boeid de vergetelheid in zouden marcheren. Huxley meende dat we zelf daar naartoe zouden dansen, met een idiote grijns op ons gezicht.

Orwells profetieën zijn voor Amerika weinig relevant, maar Huxley's visioen is goed bezig gerealiseerd te worden. Ik spreek jullie over Amerika, niet alleen omdat ik die situatie beter ken dan welke andere ook, maar tevens omdat Amerika betrokken is in het meest ambitieuze experiment ter wereld, teneinde zichzelf te voorzien van alle technologische ontspanning, die door het stopcontact mogelijk wordt gemaakt. Het gaat hier over een experiment, dat langzaam en bescheiden begon in het midden van de 19e eeuw met de uitvinding van de telegraaf en dat nu, in de tweede helft van de 20e eeuw, een perverse voltooiing heeft bereikt onder de vorm van Amerika's verterende liefdesrelatie met de televisie. De Amerikanen zijn, zoals nergens elders in de wereld, zeer snel en zeer ver gegaan om het tijdperk van het statische gedrukte woord tot een einde te brengen, terwijl ze de macht over al hun instellingen aan de televisie hebben overgedragen. Door het inluiden van het tijdperk van de televisie heeft Amerika de wereld de duidelijkst beschikbare blik geschonken in de Huxleyaanse toekomst, het jaar 2000.

Voor iedereen die niet vertrouwd is met deze belangrijke verschuiving in de symbolische ecologie van Amerika zijn hier een paar voorbeelden. Volgens het *Nielsen Report on Television* van 1983 hebben 98% van alle Amerikaanse gezinnen een televisietoestel. Eenenvijftig procent hebben twee of meer tv's. Vijfenzeventig procent heeft kleurentelevisiesets. Het

doorsnee huisgezin heeft zijn televisie-toestel ongeveer 7 uur per dag aan staan. Het gemiddelde Amerikaanse kind kijkt 5.000 uren televisie vóór hij of zij ooit naar school gaat en ongeveer 16.000 uren tegen het einde van de middelbare opleiding. De enige activiteit waaraan een Amerikaanse jongere méér tijd besteedt dan aan televisiekijken is slapen. Amerikanen, die de leeftijd van 40 jaar hebben bereikt, zullen méér dan een miljoen commercials gezien hebben en kunnen er nog eens een miljoen verwachten vooraleer hun eerste pensioencheque in de bus valt.

Het lijkt erop dat televisie in Amerika de uiteindelijke 'soma' is van Huxley's *Brave New World*. Maar laat me daar haastig aan toevoegen dat de onderdompeling van Amerika in de televisie niet moet opgevat worden als een poging van een kwaadwillende regering of een hebzuchtige corporatieve staat om de eeuwenoude truuk toe te passen van het ontspannen der massa's door circusspelen. Het probleem is veel ernstiger dan dat, en alles behalve eeuwenoud. De moeilijkheid is niet dat de televisie de massa ontspanningsprogramma's aanbiedt, maar dat alle programma's als ontspanning gepresenteerd worden. Het gevaar van televisie ligt niet in de rotzooi. Elke cultuur kan een redelijke hoeveelheid vuilnis verwerken, en we beoordelen een cultuur hoe dan ook niet op basis van de rotzooi, maar op basis van de wijze waarop de ernstige openbare aangelegenheden afgehandeld worden. Wat evenwel aan het gebeuren is in Amerika, is dat televisie alle ernstige openbare zaken in rotzooi aan het transformeren is.

Omdat onze politiek, ons nieuws, onze godsdienst en ons onderwijs minder en minder uitgedrukt worden onder de vorm van het geschreven of zelfs het gesproken woord, worden deze instellingen snel hervormd en geëncenseerd om tegemoet te komen aan de eisen die de televisie stelt. En omdat televisie een visueel medium is, omdat televisie spreekt in beelden en niet in woorden, omdat deze beelden in kleur zijn en het meest aangenaam ervaren worden als ze dynamisch zijn en snel bewegen, omdat televisie een onmiddellijke en gevoelsmatige reactie vereist, omdat televisie totaal geen overeenstemming vertoont met een vlugschrift, een krant of een boek, om al deze redenen en nog enkele andere moet elk discours op de televisie de vorm aannemen van ontspanning. Televisie is weinig

tolerant tegenover argumenten, hypothesen, motieven, verklaringen of welk ander werktuig ook van de abstracte, verklarende gedachten. Wat televisie in de eerste plaats vereist is een uitvoerende kunst. Denken is geen uitvoerende kunst. Vertonen is dat wel. En op deze wijze wordt wat kan *getoond* worden veeleer dan wat kan gedacht worden de materie van ons publiek bewustzijn. In alle arena's waar staatszaken behandeld worden vervangt het beeld op dit ogenblik het woord als basiseenheid van het discours. Als gevolg hiervan zorgt de televisie ervoor dat de metafoor van 'het forum der ideeën' verouderd is. Televisie creëert een nieuwe metafoor: 'het forum der beelden'.

Indien U een nauwkeurig voorbeeld zou nodig hebben van wat dit betekent, dan zou U even het volgende moeten overwegen: in het Amerika van 1984 kan een corpulente man niet verkozen worden voor een hoog politiek ambt. Met uw goedvinden zal ik dit herhalen, omdat het de betekenis weergeeft van de grote Huxleuaanse transformatie die op dit ogenblik plaatsgrijpt: in Amerika kan een corpulente man niet verkozen worden voor een hoog politiek ambt. Een zwaarlijvige man vormt een onprettig beeld op de televisie. Dit beeld vernietigt snel elke diepzinnige idee die deze man verkondigt. Indien U Amerikaanse politieke leiders geen interessante denkbeelden hoort uitdrukken, dan betekent dit niet - dat kan ik U verzekeren - dat ze er geen hebben. De reden is, dat ideeën irrelevant zijn voor politiek succes. In het Tijdperk van de Televisie gaan mensen niet zozeer akkoord of niet akkoord met politici; ze mogen hen of ze mogen hen niet, omdat het beeld niet onderworpen is aan verificatie of weerlegging, enkel aan aanvaarding of verwerping. In 1984 wordt de Amerikaanse politiek niet uitgedrukt in de 'Federalist Papers'. Politiek heeft niets te maken met de debatten tussen Lincoln en Douglas. Politiek heeft zelfs niets te maken met Roosevelt's cursiefjes bij het haardvuur. Politiek is een knap uiterlijk en charme. Het is snel bewegend beeldenwerk. Een stevig tempo, een goede show, beroemdheden. Hierdoor wordt het zelfs mogelijk dat ooit op een dag een filmacteur uit Hollywood President van de Verenigde Staten zou kunnen worden.

Wat opgaat voor de politiek is even goed waar voor het nieuws, dat naar de Amerikanen toegezonden wordt via het medi-

um dat brede bekendheid geniet als 'de televisie-nieuwsshow'. Onze nieuwslezers - waar soms naar verwezen wordt als 'pratende kapsalons' - vormen de fysiek knapste groep mensen in de Verenigde Staten. Hun shows beginnen en eindigen steeds met muziek. Terwijl de camera's lopen, praten ze met elkaar op de informele manier van een huis-, tuin- of keukengesprek. De verhalen die ze ons vertellen nemen zelden méér dan 45 seconden van onze tijd in beslag. Telkens opnieuw worden samenhang en continuïteit opgeofferd ten voordele van visuele belangen. Een televisienieuwsshow is slechts in geringe mate bekommerd om openbare informatie. Wat van belang is, is het tempo, de bekendheid van de vertolkers, de knusse familiale sfeer. Een televisie-show is precies wat dat woord uitdrukt: een show is 'entertainment', een kunstmatige wereld, zorgvuldig geëncenseerd om een bepaalde reeks van effecten voort te brengen, zodat de toeschouwers lachen of huilen of verstomd staan. En dat is de reden waarom elke avond, aan het einde van een nieuwsshow, de nieuwslezer ons uitnodigt de volgende dag opnieuw te kijken. Men zou denken dat 30 minuten gefragmenteerde beelden over wanorde en tegenslagen genoeg kopzorgen zouden opleveren voor een maand slapeloze nachten. Onjuist. We kijken de volgende dag opnieuw omdat we een goede show herkennen als we er een zien.

En dat is precies de reden waarom zoveel Amerikanen nu verkiezen hun religieuze opvoeding via de televisie te krijgen en niet in een kerk. De kerk is geschikt om diegenen die een eredienst bijwonen een ernstige en diepgaande ervaring te bezorgen; in ieder geval is deze ervaring niet het toppunt van plezier maken. Televisie, daarentegen, maakt van godsdienst *lol*. Billy Graham, Oral Roberts en Robert Schuller zijn slechts de betere 'entertainers' onder een heksenkring van priesters, die regelmatig aan religie doen op de televisie. Omringd door zangers, beroemdheden, bloemstukken, sprankelende fonteinen, exotische decors en uitzonderlijke mooie mensen bieden deze evangelisten een godsdienst die even simplistisch en theatraal is als om het even welke Las Vegas-show. Er wordt geen beroep gedaan op dogma, terminologie, logica, rituelen, geloofsleer of traditie, die de geest van de kijkers toch maar zouden bezwaren. De toeschouwers worden verondersteld uitsluitend te

reageren op het beeld van de priester, aan wie God zelf de eerste viool moet laten. Want God doet het niet goed op de televisie. Op een beeld-achtig medium is Hij slechts spaarzaam aanwezig; alleen het meedogenloze en charismatische beeld van een boodschapper, die, om de aandacht en grote toeschouwersaantallen te trekken, theologie ombuigt tot een vaudeville-scène.

Hetzelfde heeft men uiteraard gedaan met de opvoeding in *Sesam Straat*, onze hoog geroemde televisieshow voor kinderen. Zowel de producenten als het publiek ervan aanvaardden nu zonder enige kennis van zaken het idee, dat leren en ontspanning onafscheidelijk zijn, juist zoals de zakenlui, terwijl ze miljoenen besteden aan de mini-ontspanning die bekend staat als 'commercials', de idee aanvaardden dat economie minder een wetenschap is dan een aanhangsel van de show-business.

Deze verschuivingen in de vorm en de inhoud van het openbare spreken komen niet alleen tot uiting in wat wél door de televisie wordt vertoond, maar tevens is wat de televisie niét wil laten zien. Vermits de televisie de typografie naar de zelfkant van onze cultuur heeft gedreven en zelf de centrale plaats heeft ingenomen, wordt de televisieshow ons meest omvattende model van en metafoor voor alle communicatie. De wijze waarop de televisie de wereld encenseert wordt onze idee over hoe de wereld fatsoenlijk ten tonele zou moeten gevoerd worden. Onze dagbladen worden vanlangsom meer ontworpen om de lezer het gevoel te geven dat hij televisie aan het kijken is. De nieuwste nationale krant van Amerika, *USA Today*, wordt inderdaad op de straten verkocht in displays, die er uitzien als televisieschermen. Onze leraars hebben de visuele aantrekkingskracht van hun lessen opgedreven, en streven ernaar hun klaslokalen zelfs nog meer ontspannend te maken dan *Sesam Straat*. In het geval U het nog niet mocht gehoord hebben, vrees ik dat ik U moet mededelen dat de Philadelphia Public Schools een experiment zijn gestart, waarin kinderen hun leerprogramma toegezongen krijgen op het ritme van rockmuziek. Die geestelijken die veroordeeld zijn tot niet-elektronische, traditionele kansels worden er vaak toe gedreven een show business-stijl aan te nemen, om te bewijzen dat je niet ernstig moet zijn om heilig te worden. het gaat zelfs zo ver dat sommigen wensen te bewijzen dat je

überhaupt niet heilig hoeft te zijn, zoals bijvoorbeeld Father John J. O'Connor, die een baseballpet van de New York Yankees op zijn hoofd zette toen hij zich met de ellebogen een weg baande naar zijn installatie als aartsbisschop van de eerste parochie van New York. Onze universiteiten staan te trappelen om eredocoraten toe te kennen aan film- en televisiesternen, waarvan sommigen gevraagd worden de gediplomeerde studenten op hun promotie toe te spreken over onderwerpen waar zij, noch de promovendi enige kennis van hebben. Het heeft allemaal geen belang. In een cultuur, waarin men een beroemdheid wordt enkel en alleen door op de televisie te verschijnen, wordt het onderscheid tussen ontspanning en al het andere futiel.

Dat is tevens de reden waarom onze politici er zo op gebrand zijn te verschijnen in niet-politieke televisieshows. Henry Kissinger en ex-president Gerald Ford speelden een rolletje in de hit-televisieshow *Dynasty*. De Voorzitter van het Huis van Afgevaardigden, Tip O'Neill, speelde een «cameo»-rol in de comediereeks *Cheers*. Ralph Nader, de beschermer van de consumenten, was te gast in de populaire show *Saturday Night Live*. Dat was ook het geval voor George McGovern en de burgemeester van New York City, Edward Koch.

Deze laatste vertolkte tevens in een televisiefilm, waarin James Cagney de hoofdrol speelde, de rol van de manager van een prijsvechter. Precies zoals de televisie-commercial de ondernemer bevrijdde van de zorg zich te moeten bekommeren om de kwaliteit van zijn produkt en in plaats daarvan eiste dat hij zich concentreerde op de ontspanning van de toeschouwer, bevrijdt het formaat van de televisie de politicus van de ernstige begrenzings van de politieke arena. Politieke figuren kunnen om het even waar opduiken, om het even wanneer, terwijl ze om het even wat doen, zonder dat men stelt dat ze vreemd, arrogant of op welke wijze dan ook op een ongepast terrein zouden zijn. Ik kan U verzekeren dat geen Amerikaan verbaasd zou staan kijken, indien Geraldine Ferraro zou opduiken in een kleine rol als een huisvrouw in een New Yorkse wijk in een film van Coppola.

In Amerika streven alle vormen van sociaal leven ernaar te zijn als televisieshows, of men denkt dat ze de mogelijkheden van televisieshows hebben. We zenden nu onze rechtszaken via de tele-

visie uit. Het meest recente en meest bekende voorbeeld hiervan is de reportage over een verkrachtingszaak in New Bedford, Massachusetts, die het kijkpubliek gedurende verschillende weken losrukte van zijn favoriete soap opera's. We hebben ook ontdekt dat realistische chirurgie ons, op zijn minst, meer in beslag neemt dan medische fictieshows. In verband met dit laatste werd misschien de meest significante uitspraak over de toestand van onze cultuur, die recent in Amerika geuit werd, zonder aankondiging gemaakt door Mr Bernard Schuler, die opeens een beroemdheid werd toen hij Dr Edward Dietrich toestond een drie-dubbele 'by pass'-operatie op hem uit te voeren, die live op de televisie zou vertoond worden. Mr Schuler had ongewoon veel vertrouwen in de operatie, omdat, zoals hij het stelde, «ik me met de beste wil van de wereld niet zou kunnen inbeelden dat ze me zullen verliezen tijdens een live-televisieuitzending».

Dat de wereld een schouwtoneel is, kan nauwelijks een originele gedachte genoemd worden. Maar dat de wereld een televisiecomédie is, kwam als een serieuze verrassing - behalve voor Aldous Huxley. We mogen er ons in ieder geval niet in vergissen. Televisie is niet uitsluitend een ontspanningsmedium. het is een opvatting van het discours, waarvan elk partikel in staat is een cultuur te wijzigen, zoals ook met betrekking tot de geschreven pers kan gesteld worden. Het gedrukte woord creëerde ondermeer de moderne idee van proza en installeerde, met een autoriteit zonder voorgaande, de uiteenzetting als dé wijze om de openbare zaken te behartigen. De televisie verwacht de uiteenzetting, die ernstig, sequentieel, rationeel en complex is. In plaats daarvan biedt de televisie een discoursvorm, waarin alles toegankelijk, simplistisch, concreet en - boven alles - ontspannend is. Als resultaat daarvan is Amerika de eerste cultuur ter wereld, die het gevaar loopt zich dood te vermaken. En een groot deel van de rest van de wereld lijkt erop gebrand ons te volgen. Amerika mag dan al uit de gratie zijn, van Amerikaanse televisie kan zeker niet hetzelfde beweerd worden. Men schat dat de Verenigde Staten 250.000 uren televisieprogramma's per jaar uitvoeren, evenredig verdeeld tussen Europa, Azië en Latijns-Amerika. Zelfs de Volksrepubliek China heeft recent een contract afgesloten met CBS, om de Chinees deelgenoot te maken van de pleziermaatschappij.

Contracten met NBC en ABC zullen zeker volgen. Men hoopt dat de Chinezen begrijpen dat ze op deze wijze een revolutionaire daad stellen. De Bende van Vier was klein bier vergeleken met de Bende van Drie.

Ik zeg dit alles niet uitsluitend om een effect te bereiken, want ik wens, tot besluit, dat jullie zouden begrijpen dat er twee manieren zijn om de geest van een cultuur te doen verschrompelen. Bij de eerste methode - de Orwelliaanse - wordt cultuur een gevangenis. Bij de tweede - de Huxleyaanse - wordt cultuur een burlesque. De eerste is voor ons veel eenvoudiger te identificeren en te bestrijden. Alles in onze achtergrond heeft er ons op voorbereid een gevangenis te herkennen en te weerstaan, wanneer de muren zich rondom ons beginnen te sluiten. Het is onwaarschijnlijk dat we onverschillig zullen staan ten aanzien van de stemmen van de Sakharovs, de Timmersmans en de Walesa's. We nemen de wapens op tegen een dergelijke oceaan van problemen, gesteund door de geest van Luther, Milton, Bacon, Voltaire, Goethe en Jefferson. Maar wat indien er geen angstkreten zijn die kunnen gehoord worden? Wie is bereid de wapens op te nemen tegen een oceaan van vermaak? Bij wie moeten we ons beklag maken, en wanneer, en op welke toon, wanneer ernstige uiteenzettingen ontaarden in gegiechel? Ik vrees, dames en heren, dat onze filosofen ons tot nog toe geen leidraad hebben verschaft in deze problematiek.

feiten en meningen uit de media- wereld

KRIS VANSTAPPEN

EN

WIM VAN DER BIESEN

Nadat ze in Groot-Brittannië en Duitsland reeds huis had gehouden sloeg de VIDEO NASTIES'-KOORTS ook toe in België. Volksvertegenwoordiger Alfons Coppieters diende op 25 februari in de Kamer van Volksvertegenwoordigers een wetsvoorstel in "tot reglementering van de verkoop en het verhuren van cinematografische of magnetisch geregistreerde films aan minderjarigen beneden de achttien jaar". In een interview met Marcel van Nieuwenborgh in De Standaard van 8 maart lichtte de heer Coppieters zijn initiatief toe. Indien de volksvertegenwoordiger zijn zin krijgt zou in de toekomst elke videofilm, die men op de Belgische markt zou willen verkopen, voorgelegd moeten worden aan de Filmkeuringscommissie van het Ministerie van Justitie, die de prent 'kinderen toegelaten' of kinderen niet toegelaten' zou quoteren. Het oordeel van de keurraad zou op alle banden aangebracht worden, waarbij straffen worden voorzien voor de verkoop van video banden aan jongeren die deze, volgens het oordeel van de keurraad, niet mogen zien. De heer Coppieters noemt zijn voorstel zelf "bewust zo rudimentair mogelijk geformuleerd" en gaat een aantal fundamentele problemen niet uit de weg. Zo steunt het Belgische keuringssysteem nog steeds op de wet van 1 september 1920, waardoor een enkelvoudige 16-jaar-grens werd ingesteld, een maat die weinig geschikt is om een genuanceerde quotering uit te spreken. Bovendien moet men op dit ogenblik slechts die bioscoopfilms, die men 'kinderen toegelaten' wil laten verklaren, voorleggen aan de Filmkeuringscommissie. Volksvertegenwoordiger Coppieters hoopt dat, vanuit een discussie over eventuele amendering van het wetsvoorstel, deze moeilijkheden zullen kunnen verholpen worden.

In de Franse Gemeenschapsraad diende de minister voor het Waalse Gewest, Damseaux, een voorstel van decreet in, dat personen, die kunnen bewijzen dat ze GEA-BONNEERD zijn op een Franstalig of Duitstalig DAGBLAD, VRIJ wil stellen van de betaling van het KIJK- EN LUISTERGELD. Volgens Damseaux zou de dagbladpers hiervan zeker profiteren. In de eerste plaats zou het aantal lezers verhogen. Dit zou met zich meebrengen dat de prijzen, die de dagbladen voor hun publiciteit kunnen vragen, zouden omhoog gaan. De kranten zouden bovendien verzekerd zijn van vaste inkomsten bij het begin van elk jaar.